FASİKÜL 5 – SAYFA 2
Çeviri: Anita Tatlıer

Resim: İstanbul Eski Çağ müzelerine toplu bakış

ESKİ ÇAĞ MÜZELERİMİZİN AVRUPA MÜZELERİ ARASINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Halil Edhem

Bir eskiçağ koleksiyonu zaten 87 yıldan beri İstanbul'da mevcuttu; buna rağmen, bu koleksiyon ancak 1881'de gerçek bir müzeye aktarılabildi. Böylece İstanbul müzesinin Avrupa'da bulunanlar arasında en yenilerden biri olduğu görülebilir. Fakat bu, arkeolojinin bütün bölümlerinde son derece hızla zenginleşti öyle ki binalarının birçoğunun büyütülmesi ihtiyacı doğdu. Barındırdığı zenginlikler ve koleksiyonlar açısından bu müze, açıkça daha fazla değilse bile en azından rekabet edebileceği Avrupa müzeleriyle eşittir. Çok eski kurumlar olan Paris, Londra ve Berlin müzeleri bir yana bırakıldığında, sadece elli yıllık bir mevcudiyete sahip İstanbul müzesi benzer düzenlemeler içinde üçüncü sırada yer alır. İstanbul müzesi aynı zamanda buna eklenen zengin bir arkeoloji kütüphanesine de sahiptir. Burada, üzüntüyle de olsa, ihmal ve cehalet sayesinde ülkemizden götürülen ve eski Türkiye'nin özelliklerini yansıtan birçok değerli eski çağ yapıtının, Avrupa müzelerini zenginleştirdiğini belirtmeliyiz. Bu müzelere sahip ülkelerin klasik dönemin ve hatta diğer birçok dönemin eski çağ yapıtlarına sahip olmadıkları unutulmamalıdır; buna karşılık bizim Anadolumuz, Mısır hariç, bütün eski uygarlıkların beşiğidir. Fakat ne yazık ki, bizim ülkemiz, yukarda da belirttiğimiz gibi, ilerleyen yıllarda sanat eserlerinden yoksun bırakılmıştır. Fakat olan olmuştur; ve bu zengin ortak sanat eserlerinin yok olmasını büyük üzüntüyle karşılamamıza rağmen, diğer hususlarda teselli bulabiliriz. Gerçekten de, Anadolumuzun topraklarında yatan sanat eserlerinin ancak binde birinin henüz gün ışığına çıkarıldığını söyleyebiliriz. Bu eserler, umut ediyoruz, yarın Üniversitelerimizin türk arkeologları tarafından keşfedilecek ve incelenecektir.
Şimdi bizim Eskiçağ müzemizin hangi açılardan avrupa müzelerinden üstün olarak görülebileceğini inceleyelim. İstanbul müzesi birçok bölümü içerir. Bu bölümlerden, "Eski Doğu Müzesi" olarak adlandırılmış olanı, eski doğu uygarlıklarının

bizlere bıraktığı kalıntıları içerir. Bu koleksiyonların en önemlileri "ETİ" lerin eserleridir, bu ırk zaten Avrupalı bilginler tarafından Hitit olarak anılan toplulukların bir türk koludur. 40-50 yıl önce hiçbir yerde dikkat çekmeyen bu "Eti" anıtları sistemli biçimde İstanbul müzesi tarafından toplandı ve şimdi dünyadaki en zengin ve en önemli Hitit koleksiyonunu meydana getirir. Eti'ler iki tür yazıya sahipti: bu yazılardan ilki çivi yazısıydı ve ancak 25-30 yıl önce çözülebildi. İkincisi ki tıpkı eski Mısırlılarınki gibi hiyerogliftir, resimlerle açıklanan bir işaret bütününden oluşur. Günümüzde, bu yazı uzman bilginlerin çözme çalışmaları sayesinde anlaşılmaya başlanmıştır.

Etilerin heykelleri, sıradan siyah ve sert taşlar üstünde çalışılmıştır ve kendine özgü bir nitelik sunar. Bunların uygarlığı İ.Ö.13üncü ve 14üncü yüzyıllardan itibaren başlar ve İ.Ö. 6cı yüzyıla kadar sürer. Bu anıtlardan çoğu Ankara'da toplandığı için, bunların incelenme merkezi de orada kurulacaktır.
Bunun dışında -ve yine İstanbul Eski Doğu Müzesinde – babil ve asur eskiçağlarıyla ilgili oldukça değerli koleksiyonlar göze çarpar, bunların
arasında aynı zamanda, bu döneminin bir diğer türk topluluğu Sümerlerden bize ulaşan eserler de yer alır. Bu çok eski çağların çiviyazısıyla yazılmış tablet sayısı, 60.000e ulaşır. Yaklaşık İ.Ö. 3300 yılına ait olduğu düşünülen bir kral heykeli –yetkili uzmanların görüşüyle- büyük önem taşır.

Resim: Çivi yazısı

Konya Ereğlisi yakınında İrvis büyük Hitit kabartma
Mulaj Eski Doğu Müzesinde

Klasik yunan dönemine ait ince oymalarla süslü mermer lahitler, eski Sidon'da (bugün Saida) Suriye kıyılarında Hamdi Bey tarafından bulunduktan sonra, kendisi o dönemde müzelerimizin yöneticisiydi, 1887'de yine kendisi tarafından İstanbul'a taşınmış ve böylece
müzelerimizin önem ve prestijini artırmaya katkıda bulunmuştur. İstanbul müzelerindeki bu lahitler ve diğer gömü anıtları, tüm Avrupa'da eşine rastlanmayan bir koleksiyon oluşturur. Perslerle savaşta Büyük İskender'in resmini taşıyan bu lahitlerden birinin onun mezarı olduğu düşünüldü. Fakat aslında bu hükümdarın mezarı değil fakat büyük olasılıkla bir Fenike kralının mezarıdır. Saida'daki bu değerli anıtlar,

yapılışları itibarıyla ve diğer göstergelere de dayanılarak, İ.Ö. 4cü ve 5ci yüzyıllara aittir.
Şimdi de bizans döneminden bize kalanlara göz atalım. İstanbul'da bu dönemden bize kalan eserler, bu şehir uzun süre bizans imparatorluğunun başkenti olarak kalmasına rağmen nisbeten az sayıdadır. Bu şehrin, Türkler tarafından feth edilmesinden önce bir harabe yığını olduğu doğrudur. Buna rağmen Türkler bir kez İstanbul'u ele geçirdiklerinde, buradaki anıtların korunması için büyük özen gösterdiler. Bu görev kolay değildi çünkü put perestliği hoş görmeyen bazı tarikatlar 8ci yüzyıldan itibaren kilise ve manastırlarda bulunan kutsal resim ve değerli figürleri sistemli olarak yıkmaya başlamıştı. Bu dönemden sonra bizans sanatı rönesansının yeniden doğduğu da gerçektir. Buna rağmen, hristiyan Konstantinoplun üstüne yürüyen ve 1202'de bu şehri ele geçiren dördüncü haçlı seferiyle birlikte, şehrin eşine rastlanmamış bir barbarlık ve vahşete sahne olduğu söylenebilir, ki bundan sonra bu koşullarda kurulan latin imparatorluğunun sürdüğü 57 yıl boyunca Bizansın en kayda değer sanat eserleri yok oldu. Konstantinopl, Haçlılar nihayet şehri terk ettiklerinde yıkıntıdan başka bir şey değildi. Buna rağmen, gerçeği söylemek amacıyla haçlıların bu vahşet eylemlerinden sorumlu olduğunu söylememiz gerekirken, Avrupalılar hatta günümüzde bile inatla bunun sorumluluğunun biz Türklerde olduğunu iddia eder.

Resim: Malatya'da Hitit kabartması. Eski Doğu Müzesinde Hitit hiyeroglif yazısıyla aslan avı.

Zincirli Hitit yapıtı (Eski Doğu Müzesi)

Aslında Türkler bu yıkımın suçluları olmaktan çok uzaktı, tam tersi ele geçirdikleri harap şehri mümkün olduğunca yeniden inşa etmişlerdi. Zaten tarihsel gerçeklere uygun bu olguları anlatırken niyetimiz bize ulaşabilmiş eski Bizans eserlerinin neden bu denli nadir olduğunu göstermektir. Bunlar yeni müzemizin iki odasında sergilenmektedir. Bu eserler başlıca, kolon başlıkları, lahitler ve büyük sayıda resimli ve yazılı fragmanlardır (parçalardır). Bu eserler arasında en önemlileri, İstanbul müzesinin dışında sıralanmış olarak görebileceğiniz

kırmızı taştan muazzam hükümdar lahitleridir. Bu lahitler bizans dönemine ait koleksiyonların içinde en göze çarpanlarıdır.
İstanbul'da dekoratif sanatlarda önemli üç müze bulunmaktadır: "Çinili Köşk", "Evkaf" müzesi ve "Topkapı Saray" müzesi. Bu üç müze, başka hiçbir yerde mevcut olmayan kayda değer bir özellik sunar. Bunlar ilk başta, tanınmaya ve incelenmeye layık bir homojenlik sunan türk ve müslüman koleksiyon eserlerini kapsar. İkinci olarak, bu müzelerin kaba işlerinin mimarisi bile dikkate değer. Çinili köşk ya da Fayanslı Köşk, II.Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un alınmasından yaklaşık 20 yıl sonra inşa edilmiştir ve eşi olmayan ufak bir saraydır. Burada hayranlık uyandıran nesneler çoğunlukla selçuklu ve osmanlı dönemine aittir ve tahta, bronz, fayans ve hicretin ilk yüzyılına ait yazılardan meydana gelen son derece önemli sanat eserleridir. Süleymaniye camisine imaret ya da halka açık mutfak olarak eklenen Evkaf müzesi, 16cı yüzyılda inşa edildi. Bu müze ünlü mimar Sinan'ın en güzel eserlerinden biridir. Bu müzenin içerdiği objeler değerli Anadolu halıları, minyatür ve dünyanın diğer hiçbir koleksiyonunda bulunmayan tezhip ile birlikte el yazmalarından oluşur.
Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul şehrinin meydana getirdiği üçgenin güneye doğru yönelen ucunda yer alır ve kendi başına bir dünyayı meydana getirir. Çok sayıda binadan oluşan bu sarayın inşaatına Fatih Sultan Mehmet tarafından başlanmıştır. Bu inşaatlar daha sonra 19cu yüzyılın ilk yarısına kadar sürmüştü, bu nedenle kendisinde farklı mimari dönemleri birleştirmiştir ve bundan sonra, osmanlı imparatorluğunda beş yüz yıl boyunca türk sanatçıları bundan ilham almıştır. Sıra sütunlarla çevrili geniş avlular ve içte ve dışta fayanslarla süslü ve üstünde hoş kubbeler ve şöminelerin yükseldiği güzel bölmeler, bu sarayın en çarpıcı takımı oluşturur. Bu saray, söz konusu objeleri barındırmadan bile, sadece mimarisiyle bir müze sıfatını hak edecekti. Bugün, Topkapı Sarayı, tüm dünyada dekoratif sanatlarda en zengin müzelerden biridir. Burada bulunan koleksiyonlar öyle çok çeşitli ve farklı dönemlere aittir ki, bu açıdan benzersiz olarak görülebilir. Burada tüm bu koleksiyonları saymak imkansızdır. Sadece, son derece güzel silah koleksiyonu ve

Resim: Trailles Ephebe (yakışıklı genç) heykeli (Aydın)

Çin porseleni koleksiyonudur, bunlar gerçekten de bu müzenin en ihtişamlı kısımlarını meydana getirir.
Böylece müzelerimizin avrupadaki müzeler arasında sahip olduğu konum ve önemini kısaca açıkladık.
Mareşal Fethi Ahmet Paşa, büyük topçu ustası, ilk kez Türkiye'de bir eski çağ koleksiyonunu meydana getirme onuruna sahiptir. Kendisi zamanına göre oldukça gelişmiş bir zihniyet ve kültüre sahipti. Oluşturmayı başardığı eski eserler koleksiyonu, bugün askeri müze olan, eski St.Irene kilisesinin askeri depolarında muhafaza edilmişti. Bu general aynı zamanda bizans hükümdarlarının eski kırmızı taş lahitlerini de bunları aynı binanın içinde ve dışında düzenleyerek korumayı bilmişti. Aynı eski eserler koleksiyonu 1875'de, dönemin kamu eğitim bakanı ve müzelerimiz için büyük çaba harcamış entelektüel Suphi Paşa'nın inisiyatifiyle Fayanslı köşke taşınmıştı. Fakat bu müzelerin gerçek anlamda gelişmesi, 1881 yılında, Osman Hamdi Bey'in Müzelerin genel yöneticiliğine atanmasından sonra gerçekleşti. Gerçekten de yeni yönetici eski eserlerle ilgili bir yasa taslağını hükümete verdi ve buhemen onaylandı. Bundan sonra, Sidon'da kendisinin bulduğu ve yukarda sözünü ettiğimiz ünlü lahitleri 1887'de İstanbul'a taşıdı.

Resim: Bergama'da bulunan Büyük İskender başı

Sidamara lahiti
(Anbararası, Konya)

Resim:
Eski Saray (Topkapı Sarayı).
Nadir Şah tarafından gönderilen hint Tahtı

Bu yazıyı, günümüzde Türkiye'de arkeolojik incelemelerin eskiden hiç tanımadığı kadar gösterdiği gelişme karşısında memnuniyet ve takdir duygumuzdan söz etmeden bitirmek mümkün değildir. Bilimin bu dalı ilerlemesini büyük önder Atatürk'ün yüce gözetimi ve iyi niyetli teşviklerine borçludur, kendisi burada da bir kez daha eşsiz kişiliğini göstermeyi bilmiştir. Bu sebeple, ülkemizin arkeolojik bilimlerde elde ettiği

mutlu sonuçları yine Kemalist Türkiye’ye borçluyuz, söz konusu sonuçları ne yazık ki burada detaylarıyla sergileyemedik.

Resim:
Bir Sultanın şatafatlı kostümü
Eski Saray (Topkapı Sarayı)

Sidon’da (Saida) bulunan, “Satrape” olarak anılan lahit

Sidon’da (Saida) bulunan, “pleureuse” (ağıtçı) olarak anılan lahit

Resim:

Eski Saray (Topkapı sarayı)
Porselen müzesi

Eski Saray (Topkapı sarayı)
“Prensler Okulu” denen Oda